

DERLEME**İŞÇİ "SAĞLIĞI" ÜZERİNDEN EKONOMİK VE
EĞİTİM İHTİYACINI
HARMANLAYAN SERMAYE-DEVLET**

Levent KOŞAR*

"2010'u Ankara sokaklarında
karşılayan TEKEL işçisinin,
yeni yılı fabrika önünde karşılayan
Sinter işçisinin... 'her şey satılık'
ideolojisine itiraz edenlerin
yeni yılı kutlu olsun" (Çelik A).

Daha az eleştirmenin ve daha az anlamamızın beklendiği toplumsal düzende; bugünkü olgulara bugün var oldukları halleriyle bakmak "miyopluk" olarak anılırken, mevcudu tarihsel boyutuyla bütünleştirmek ihtiyacı bizleri çağırılmaktadır. Tarihsel boyutuyla bağlandığımız konu/sorun aynı zamanda ilgililerini/traflarını da tartışma içine almalı kuşkusuz.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanında işçi "yutan eleman" iken, işçilerin kendi konularına uzak tutulması alanda yapılan/yapılmaya çalışılan tartışmaları yutacaktır. İşçi sağlığı dediğimizde sınıf mücadelesi ve sınıfın tarihi atlanılacak bir şey değilken, konunun sektöryel (işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı, işyeri hemşiresi vs.) olmaktan öte bir kapsama sahip olduğu anlaşılabilir bir durumdur. Aynı zamanda bir toplumsal sorunu yazılıma alıp tartışırken, onun esasını oluşturan ekonomik, siyasi, politik ve ideolojik tercihlerden bağımsız olmadığını, bu bağlamdan ayrık bir tartışmanın/paylaşımın daralma demek olduğunu, bizleri kısa vade de çok iş yapıyor yanılığımıza düşürerek, aslında emek eksenli bir perspektiften uzaklaştırdığını görmek lazım.

Emeğin tarihselliği ve sınıf mücadelesi içinde, "emeğin sağlıklı olma hali"nin sosyal haklar kapsamında 18. yüzyıldan dan bu yana tartışıldığını, konu edildiğini biliyoruz. Burada önemli olan, bizim bu tartışmanın/paylaşımın neresinden tuttuğumuzdur. İdeolojik açıdan önem taşıyan bu durumun emek eksenli pozisyonundan

*Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi Editörü

okunabilmesi gerekirken, bu yöndeki eleştirel geleneğimizin ürettiği önemli görüşlerden bazılarını kaybettiğimizi, önümüze konulan/dayatılan Ağustos Yönetmelik'i tartışmalarının çok daha öncesinde görmek mümkün: "Bugün, pek çok 'kalkıncı' veya 'insani' kuruluş bile sosyal politikaların gerekçelendirilmesini artık başka bir bağlam içinde yapıyorlar, bu çok önemli. Eskiden örneğin iş güvenliği ve sağlığının bir A gerekçesi vardı; insanlar insandır, bu insanları korumak lazım ya da insanlar boş yere ölmesinler; eğitim bir insan hakkıdır, insanlar iyi eğitim görsün denirdi, bu başlı başına bir gerekçelendirme idi. Şimdi gerekçelendirme çok farklı ve burada bir ideolojik boyut görüyoruz. Sosyal politikalar adına, iş güvenliği sağlığı, insan sağlığı, eğitimi vesaire adına söylenen her şey, dolaylı yoldan da değil doğrudan doğruya firmaların küresel pazar içerisindeki rekabet güçlerini artırma amacına bağlanmaktadır. Son derece ciddi ve tamamen ideolojik bir yanı da vardır. Bugün bakacak olursanız işyeri güvenliği ve sağlığı alanına yapılacak bir birikimlik yatırımın beş birikimlik bir emek üretkenliğindeki artışla geri döneceğini, dolayısıyla bu tip iyileştirmelerden imtina edilmemesi gerektiğini anlatan yüzlerce araştırma bulursunuz... Yani sağlık alanında sizin yapacağınız şöyle bir yatırım, size şu kadarlık bir kar olarak geri dönecektir... Artık sosyal haklar ve sosyal güvenlik, bir firmanın daha fazla kar etmesine, iki ülkenin başka ülkeler ile küresel kapitalizm içinde çok daha güçlü rekabet edebilme şansına bağlanmaktadır." (Çulhaoğlu, 2008).

18. yüzyıldan dan bu güne gelirken, son 60 yılın en büyük ekonomik krizi sosyal yansımalarını da yanında bitişik ikizler gibi taşırken; krizlerin "V" çizdiği ama "W" çizerse daha vahim olacağı ve bunun da ip uçlarının olduğunu söylüyor, otoriteler. Dikkat edilirse son yaşanan krizlerin birbirleriyle arasındaki süre giderek azalırken, krizden çıkış süreleri de uzuyor. Krizler arttıkça sosyal alan daha bir dağıtılıp, kamusal alandan çekilen devlet/hükümet aracılığı ile emekçiler üzerindeki baskılar da

artarak tepkileri örgütlüyor. Bu sosyal erezyon ortamında, baskı ortamında BBC bir araştırma yapmış: "27 ülkede 29 bin kişinin arasında yapılan bu araştırmaya göre dünya genelinde kapitalizmin 'iyi işlediğini' düşünenlerin oranı sadece yüzde 11. Kapitalizmin kalesi ABD'de bile sadece her dört kişiden biri sistemden memnun...Bu araştırmayı yapan burjuva bilim insanları bile sonucu şöyle değerlendiriyor: Ekonomik gelir ve refahın eşit bir biçimde paylaşılması gibi sosyalizme ait bir çok söylem, dünya genelinde daha fazla taraftar buluyor." (Özdemir, 12 Kasım 2009).

Siyasi, ideolojik ve dahi ahlaki tercihlerle şekillendirilmeye çalışılan, insanların memnun olmadığı sosyal alan, "kamu yararı" gözetilmeksizin dağıtılırken, işçi sağlığı alanının da kaçınılmaz bir biçimde, Ağustos Yönetmelik'i ve 09.12.2009 tarihli Tebliğ ile bu tercihlerden nasibini aldığı daha net görünür hale geliyor. Ve zaten hukuk, her şeyden önce, bir otorite inşai olarak şiddet formu iken, ekonomik ve politik güçlerin etkisi altında çıkar hesabı ve uzlaşma (bunu devlet/hükümet ve işveren uzlaşması olarak okumak mümkün) aracılığıyla biçimlenirken; çokluğun Bir'in yasasına uyması sosyal adaletle rağmen kuruluyor. Bu kurgulama ve kurma ortamında, emeğin meta üretimi içinde olduğu kadar, eğitimlerle de dolayimli ve dolayimsız siyasi, kültürel hegemonya altına alınması istemi vardır. İstem kendisini, toplum yararına değil ekonomik bir kavram olarak uygulamaya koyarken, piyasalaşma/piyasalaştırma her alana nüfus ettirilme, sermaye/şirket mantığı ile bağlantılı biçimde, rekabet edebilirlik her fırsatta dile, politikaya, mevzuata işlenmekte/dayatılmakta, "kamusal yaklaşım"lardan uzaklaşmaktadır.

İşçi sağlığı alanında ilgilileri tartıştıran Ağustos Yönetmelik'i, aslında bir anlamda da genel değişim ve dönüşüm sürecinin parçasıdır. Bu dönüşüm dünya ölçeğinde 1970'lerden, Türkiye yerelliğinde ise 1980'lerden, kimilerine göre 1990'lardan başlamış olarak değerlendirilse de, ortak bir noktada buluşmaktadır: "Neo-liberal ekonomik politikaların sosyal-politika alanına yansımaları devletin de içinde olduğu her alanı özelleştirdiği, şirketleştirdiği ve emeğin ise sermayeye rağmen kıyıldığı..." "Ekonomi-politik tercihlerin ilgili alanlara (ki ilgili alanlar çok sıkı geçişler içermektedir) yansıdığı, o alanların belirlenmek için yasa, yönetmelik vs. mevzuat yağmuruna tutulduğu; emeğin yalnızlaştırıldığı ve sermaye şirketleriyle "devlet şirketi"nin birbirini tuttuğu-beslediği, aralarında soykütüksel birlikteliğin olduğu tarihselliği yaşadık, yaşıyoruz.

Taşeronlaşan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Hizmetleri "Şirketleşen Devlet" Gözetiminde

15 ağustos 2009 tarihinde işçi sağlığı alanını tartıştıran Yönetmelik ile hukuksal "yeni" bir çerçeve çizilmek istendi. Yönetmelik'e yönelik hukuksal mücadelemiz TTB Hukuk Bürosu tarafından sürdürülürken, tarafımızdan konu edilmesi gereken (hukuksal süreçle beraber ve birbirini destekler biçimde) asal eksenin işçi sağlığı ve iş güvenliği

hizmetlerinin ve eğitimlerinin "dışarıdan"/ taşeron firmalar üzerinden gördürülmesidir [Yönetmelik: İkinci Bölüm, Madde 5-(2); Üçüncü Bölüm, Madde 8-(1), 9-(1)], (Resmi Gazete, 15.08.2009).

Taşeronluk üzerinden yapılandırılmaya çalışılan ilişkileri, bu bütünün parçası olan işçi sağlığı ve iş güvenliği alanındaki "dışarıdan hizmet alma" mantığı ile birlikte tartışırken, kavramın içeriğini anımsamak açısından bir hatırlatma: "Ücretlerin fiziksel minimumu ve iş gücünün fiziksel maksimumu sermayenin 'verebileceklerinin' ve alabileceklerinin sınırını oluşturur, taşeronluk bu 'dikenli ve gelişli-gidişli' yolda icra edilen teknolojilerden yalnızca birisidir...Taşeronun (asıl işveren karşısında) yüklendiği iş, bir veya aynı üretim sürecinin fragmanlarından (etaplarından) birisine denk düşer... Sermaye rekabet ve sınıfsal gerilimlerden doğan baskılar altında emek üretkenliğini artırıp emek gücü için ödediği miktarı düşürmeye çalışırken, emeği vasıfsızlaştırmayı tercih eder. Taşeron bir ve aynı üretim sürecinin içerisinde, sürecin bütününe yöneten daha üstün bir 'iradeye' bağımlıdır... Taşeronun kendisine ait bir iş gücü yoktur; o kolektif işçiden kendi hesabına düşen payın potansiyeli kadarını masaya koyabilir... taşeron çoğu kez bir kapitalist değil, kapitaliste tabii bir kimsedir... buyurucu yetkideki devir kendisinde bir yetki kaybına sebebiyet vermez iken, sorumluluktaki devir kapitaliste gerçek bir 'özgürlük' sağlamaktadır... Bir başka ifade ile üretim sürecini kontrol eden de, artı-değeri eşitsiz oranlarda temellük eden de asıl işverendir. Üretim sürecini asıl işveren kontrol ediyor ve artı değeri de yine asıl işveren temellük ediyor ise taşeron ne işe yarar? Bu noktada taşerona düşen gerçek edimi bulabiliriz... taşeronlaşmanın temel karakterinin, artı değer paylaşımından ziyade, işçi üzerinde kurulması gereken denetimin gerçekleştirilmesi hedefinde aranması gerektiğini belirtebiliriz... işveren taşeron kullanılmaya başlayarak, taşeron kişiliğinde -hukuken olmasa da sosyolojik olarak- kendi temsilini gerçekleştiren ve kendisine tabi bir varlık yaratmaktadır... Anılan haliyle taşeron, sosyal iş bölümünü gerçekleştiren 'bağımsız' üreticilerden birisi değildir. O teknik iş bölümünün bir unsuru olmakla birlikte sosyal iş bölümü gerçekleştiren bireysel kapitalistlerden biriymiş gibi hukuki kişilik taşımaktadır... İşçilere karşı şirket, şirketler karşısında bir işçidir. Yersizleştirilmiş bir ara kademe yaratığıdır." (Özdemir, 2008).

"Dışarıdan hizmet alma" anlayışı mevzuata geçerken, bunun sağlık alanında yeni olmadığına bir göz atalım: Ülkemizde "Sağlık hizmetleri, 1923'te Cumhuriyet'in kuruluşundan 1982 yılına kadar devletin sunması gereken bir hizmet olarak kabul edilmiştir. Devletin sağlık hizmeti sunması önceleri yasalarla düzenlenmiştir. Daha sonra anayasa hükmü olarak 1961 Anayasası içinde yer almıştır... Türkiye tüm sağlık hizmetlerinin bir devlet görevi olduğunu kabul etmektedir. Kanunda birinci basamak hizmetlerin kırsal kesime kadar yayılarak herkesin sağlık hizmetinden yararlandırılması ve koruyucu ve iyileştirici sağlık hizmetlerinin entegre biçimde bir arada yürütülmesi hedeflenmiştir... Türkiye'de sağlık sistemini 'reform' adı

altında değiştirmeye yönelik girişimler esas olarak 1980 askeri darbesi sonrasında, değiştirilen anayasa ile gündeme getirilmiştir. Türkiye'de sağlık hizmetleri 1982 Anayasası'nın 56. maddesi ile devletin sunmakla yükümlü olduğu bir hizmet olmaktan çıkarılmıştır. Yeni Anayasa'ya göre devlet sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenlemekle görevlendirilmiştir. Anayasa'ya göre devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirecektir. 1980'den sonra Türkiye'de sağlık hizmetlerinin sunumundaki temel değişim; hizmet sunumunda özel sektöre öncelikli olarak yer açılmasının sağlanması olmuştur (Pala, 2010).

Anlaşılabileceği gibi devletin sorumluluk alanından çekilmesi ve yerine özel sektörü ikame etmesi yeni bir şey değildir ve bu anlayışla "kamusal" alan boşaltılarak, alt işveren/özel sektör üzerinden sağlık hizmetleri satılmış, taşeronlaştırılmıştır. Bunun günümüzdeki karşılığı ise, Aile Hekimliği ve Tamgün Yasası'nda kristalize olmuştur. Sermayeye yeni besi kaynakları oluşturulurken, toplum yararı kara tercüme edilerek; özel hastaneler ve özel sigorta şirketlerine yeni kazanç kapıları açılmış, insanlığın yaşam hakkı elinden alınarak sağlık çalışanları köleleştirilmek istenmiştir. Her taşeron ilişkide olduğu gibi; taşeron denetimi de asıl işveren, burada ise "en büyük işveren devlet" tarafından üstlenilmiştir. Anayasa ve ardından yasalara, yönetmeliklere, tebliğlere geçen ise insani olmaktan çok ekonomik yazılımdır, işletme odaklıdır, sermaye içredir. Artık "insan ticareti" yapılmasının yolu da açılmıştır. Bu nedenle tartışma ve yorumlarımızı yazarkasadan geçirerek değil, sosyal, kültürel ve insani boyutlara çekerek yapmak istedik.

Bu tercihleri doğuran neo-liberal politikaları 1970'lerden, 1980-1990'lara ve günümüze gelirkenki tarihsellikte anımsarken, çok değil, daha birkaç yıl öncesinin işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin piyasalaştırılması/özelleştirilmesi, hizmetin "dışarıdan"/taşeron firmalardan alınması yazılımı, Yönetmelik'te okunan ve niyetten öte Tebliğ ile uygulamaya geçen anlayışın verileriydi: "5763 sayılı İstihdam Paketi olarak bilinen Torba Yasa'da, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 'İşyeri Hekimliği' başlığı taşıyan 81. maddesi 'iş sağlığı ve güvenliği hizmetleri' başlığı adı altında değiştirilmiş ve 'iş güvenliği ile görevli mühendis veya teknik elemanlar' başlıklı 82. madde kaldırılmıştır. Yapılan değişikliklerle 'İş Güvenliği ve Güvenliği Kurulu' yerine, 'İşyeri Güvenlik ve Sağlık Birimi' oluşturulmuş, bu Birim'in işlerinin de işletme dışında kurulu ortak sağlık ve güvenlik birimlerinden hizmet alarak da yerine getirebileceği yasalastırılmıştır... 'Kurul' anlayışından -uygulamadaki hantallık ve işlevsizlik bahane edilerek- düzeltme yoluna değil, hizmetlerini piyasadan, işletme dışından alabilecek 'Birim' anlayışına geçiş çarpıcıdır... işçi sağlığı ve iş güvenliğine dair hak teşkil eden alanlar, teker teker müşterilerle serbest piyasa arasındaki bir ilişkiye doğru evrilmektedir. Bu geçişin daha önce var olmayan nemalı piyasalar (özel hastaneler, özel iş güvenliği şirketleri vs.) yarattığı/yaratacağı açıktır." (Odman, 2008).

Kamusal alanın özel şirketlere peşkeş çekildiği her yerde, işverenler açısından vazgeçilmez bir istihdam modeli haline gelmiş olan "alt işveren"/taşeron anlayışı, işçi sağlığı alanına da girmiş oldu. Dünya çapında özelleştirmenin, taşeronlaştırmanın hızlandırıldığı bir sarmalda, şimdi; işçi sağlığı hizmetleri, işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı piyasada. Toplumsal, bilimsel, kültürel boyutlarıyla hayatın kendisi pazar yerine dönüştü(rüldü). Piyasa, omurgasız gövdesiyle hayatımıza her düzeyde nüfuz ediyor. İşyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı bulundurmamak zorunda olan işyeri sahibi/sermaye işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerini, yine aynı mantıkla, kar hırsıyla donanmış kardeş işveren şirketlere ihale edecek, ihaleyi alan İSİG şirketleri de piyasa mantığına göre işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı istihdamı gerçekleştirecek. Mesleki statüsü hekim, mühendis olan ama aynı zamanda işgücünü piyasada satan(lar), işçileşmenin piyasada bir meta alınıp-satıldığı gibi yaşadığı bu ticari alış-veriş ve kiralama ortamında, esas "değerin" işveren ruhuna uygun olarak kar olduğunu yaşayacaklar. Ekonomik terminoloji üzerinden insani hizmet sunumu gerçekleştirecek!!! Ve bu alış-verişin yaratacağı İSİG hizmetlerini de kamusal anlayıştan, kamusal alandan çekilen "ticarileşen devlet" denetleyecek!!! Artık, Yönetmelik ve onun uzantısı Tebliğ'deki yazılımın adını koymak dilbilgisi sorunu olmaktan çıkıyor ve "kamusal alanda tecimsellik" okuması/uygulaması sermayenin gözbebeklerinde parlarken, işçiye ve işçileşmeyi daha bir hissedecek olan hekim ile mühendisin hissesine ne düşeceğini ise emek-sınıf mücadelesi tarihinden okumak mümkün: Ya alandaki sorunların kendi sorunlarından bağımsız olmadığını görerek işçileşmeyi daha bir yaşarken, "mavi yakalı" işçiyle aynı ortak payda da tanımlandığını görecektir, ya da kendi emeğine-mesleğine yabancılaşıp, sisteme uyum çabası içinde "iki camı arasındaki beynamaz"a dönecek ve kolay yönetilen, yönlendirilen işgücü olarak işverene/sermayeye eklemenecek.

Yönetmelik'te mevzuata uygun hekim ve mühendislerin şirketleşebileceğinin, piyasaya açılabilmesinin de önü açık [Yönetmelik Üçüncü Bölüm, Madde 9-(1), 9-(2)], (Resmi Gazete, 15.08.2009). Yönetmelik piyasanın olmazsa olmaz özelliğinin; ancak belirli bir siyasal ve hukuki çerçevenin ürünü olduğunu bize gösterirken, alt işveren/taşeron firma olarak iki-üç hekim, mühendis bir araya gelip, İSİG şirketi kurup işletebilecek. Bu yönüyle hem işveren ve hem de "işçi" statüsünde olan ["Sermayesini kendi emeği ile kullananlar; içinde emekle sermaye birleşik olarak"] (Somel, 2009) kristalize olmaktadır. bu "beyaz yakalılar" işçileşmekten kurtulacak!!! Kamu hizmeti anlayışından uzaklaşıp, şirket mantığı ile çalışmayı teşvik eden Yönetmelik, işyeri hekimleri ile iş güvenliği uzmanı mühendislerin kimliği ile oynarken, örgütlenme süreçleri ve modellerine de olumsuz yansıtacak. Çünkü, "Piyasa hem ahlak dışı ve hem de akıl dışıyken; gerçekten de, piyasa alış verişleri aracılığıyla aktörler karşı çıkabilecekleri amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunabilir." (O'Neill, 2001).

Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası sermaye örgütlerinin uzun süredir önerdikleri

serbest piyasa koşullarına uyum, yapısal dönüşüm; diğer alanlarda olduğu gibi, şimdi de mevzuatla giydirilmiş olarak, İSİG alanını daha bir tahrip edecek. Tahribatın olumsuz çıktılarını rakamlarla/istatistiklerle saklama becerisini gösterenlerin saklanamayan gerçekler(iş kazası, iş cinayeti ve meslek hastalıkları) karşısında yapacakları ise; devleti çepere çekerek (tartışma dışına almaya çalışarak), faturayı bireysel suçlu olarak işçiye ve/veya İSİG şirketlerinde çalışan işyeri hekimi ile iş güvenliği uzmanına kesmek olacak. Devletin "meşruiyetini" koruma "kamusal" alandan el çekince daha bir mümkün olacak!!! Ama Tuzla'da, Kot taşlama işinde... ve çok yakın zamanda Bursa'da grizu patlamasında iş kazasından ve meslek hastalığından ölen emekçiler onlara her zaman sorumsuzluklarını hatırlatacak.

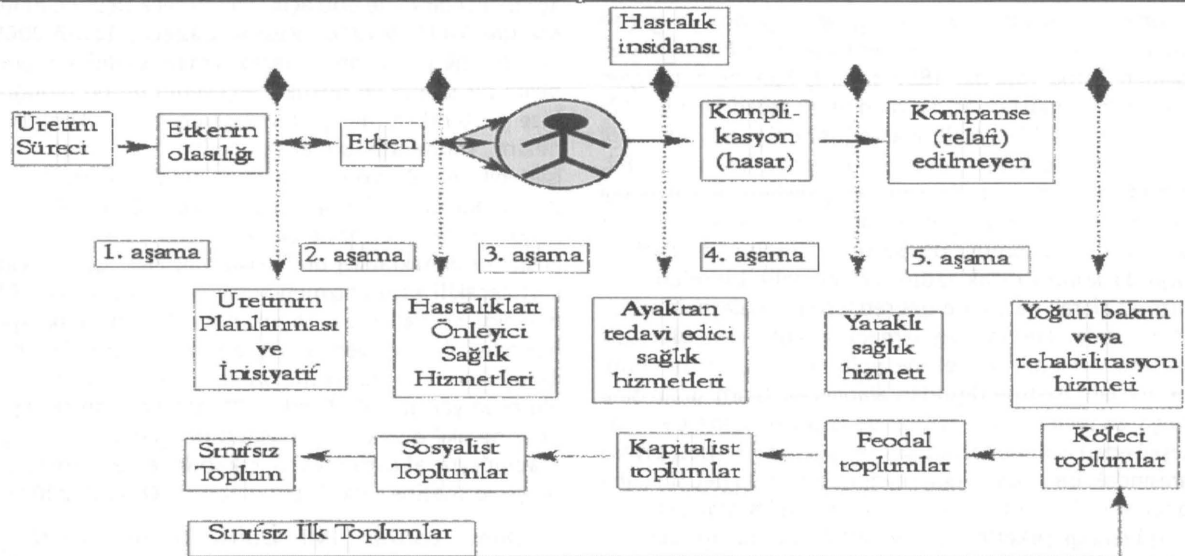
İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanında özelleştirmelerin, kar mantığıyla faaliyet götürmenin ne demek olduğunu göstermek açısından, kar ama daha fazla kar anlayışının ne getirdiğini, daha doğrusu işçiden ne götürdüğünü görelim: Daha üretim sürecine başlarken üretimde bulunacak işçiye uygun çalışma ortamları sağlanması ve işin insana yararlı bir biçimde örgütlenmesi gerekirken; bu insani standartlara uymayan işliklerin faaliyete girmesi en büyük yanlış iken, insana rağmen, kar anlayışı ile üretime girildiğinde iş akışını, sağlıklı ve güvenli üretimi denetlemek ise hiç mümkün görülmemektedir. Hele hele çalışma ortamını planlarken, yaşamı doğrudan doğruya etkileyenlerin bu süreçlere katılmadığı ve işçiyi koruma yükümlülüğü olan devletin ise tüm kamusal alanlardan el çektiği gibi işçi sağlığı alanından da çekildiği, onu piyasaya sunduğu bir atmosferde; çalışma hakkının ya da adil ve uygun çalışma koşullarına sahip olma hakkının ihlal edileceği ortadadır. Çünkü; "Piyasa ekonomileri, içinde kararların ortak siyasal ve etik amaçlarla değil malların değiş tokuş değerlerindeki değişikliklerle belirlenmesi anlamında, temelden yoksundur. İnsan yaşamının, iyiliği

ve bunun uygun şekilde dağıtımı ekonomik yaşamın amaçları değildir." (O'Neill, 2001).

İşçilerin üretimin planlanmasında inisiyatifinin olmaması işçinin sağlığının korunması ve geliştirilmesinin önündeki en büyük engel olarak dururken; artı değer sömürüsü üzerinden zamanın en küçük anı ve üretim yapılan mekanın (fabrika, atölye, işlik...) en küçük parçası işçinin sağlığına rağmen değişim değerine çevrilmektedir. Üretim anındaki işçinin zamanı işveren için son derece önemli iken, çalışma ortamlarının maliyet yükleyen düzenlemelerinden kaçınan da yine işverendir. Hal böyle iken; işçi sağlığı tartışmalarımızı yönetmelik, tebliğ vs. gibi mevzuat üzerinden değil Şekil-1'deki sosyo-ekonomik zemin üzerinden gerçekleştirdiğimizde, alandaki sorunları ve bu sorunların getirdiği iş kazaları, iş cinayetleri ile meslek hastalıklarının müsebbibinin kimler ve hangi üretim ilişkileri olduğunu daha net görebiliyoruz.

"Burada şimdiye kadar hiç işletilmemiş bir madenin işletilmeye açılması, yeni bir baraj ve elektrik santralinin kurulması veya yeni bir ürün dizini oluşturacak bir kimya fabrikasının kurulmak istenmesi, bu bağlamda değerlendirilebilir. Görüldüğü gibi bu aşamada (1. aşama) henüz emekçi sağlığını bozucu bir etken veya etkenlerden değil, üretime geçilmesi durumunda bu etkenlerin ortaya çıkma olasılığında bahsediyoruz. Bu üretimin planlanması düzeyinde bir sağlık sorunu olduğu anlamına gelecektir. Birinci aşamada planlama düzeyinde emekçi sağlığı ile ilgili sorunlar önceden tahmin edilebilir ve yeterli deneyim yoksa ilgili araştırmalar yapılabilir. Ancak birinci aşamayı sadece yeni bir fabrikanın kurulması gibi düşünmemek gerekir. Bu aşama aynı zamanda bir fabrikada emek örgütlenmesinin değişikliğe uğratılmasını da içerir. Örneğin üretim bandının hızlandırılması kararı alınıyorsa, bu karar alındığı anda iş kazası olasılığını artırma kararı da alınmış demektir." (Nalçacı, 2003). Kısa bir

Şekil 1. Tarihsel materyalist yöntemle göre üretim tarzları ve sağlık hizmetinin aşamaları sol meclis komisyonu tarafından yazılan sosyalist sağlık isimli kitaptan

alıntıyla giriş yaptığımız kapitalist üretim tarzının ve ilişkilerinin sosyo-ekonomik formasyonu işçi sağlığı alanını bir kültür alanı olarak tarif etmekten öte, ideolojik-siyasi-politik tanımlama içine almaktadır. Bu nedenle Yönetmelik tartışmalarına bakışımızın tıbbi-teknik olmaktan ziyade, politik-felsefe içeriğinde ideolojik olmasına ihtiyacımız vardır. Çünkü bu ülkede militer-teknokratlar, teknik kılıfları ile ideolojik tercihlerini işçilerin üzerine yığarken; "itirazı olanlar, muhalefet edenler 'ideolojik' olmakla, örgüt üyesi olmakla suçlandı. İşveren örgütlerinin ve devletin 'kozmetik' örgütlerinin elele vererek yaptığı darbe ile bir başka ideoloji hakim kılındı. O ideoloji 30 yıldır ülkeyi yönetiyor (**Çelik, 31 Aralık 2009**). Yönetimsel anlayışlarıyla üretim ilişkilerindeki tercihlerini de açık edenler; örgüt ve ideoloji kavramlarını toplum gözünden düşürmeye çalışırken, özelleştirmeci, piyasacı ve neo-liberal ideolojileriyle bu gün İSİG alanında...

Sömürgeci tercihleriyle sosyo-ekonomik formasyonda nerede ısrar ettikleri görülürken; tartışmalarımız ise henüz daha Şekil-1 deki 3. ve 4. aşamalarda kitlenip kalmaktadır. Bizler mevcut sistem içerisinde, bu aşamalarda hizmetin daha iyi nasıl verilebileceğini "kamusal anlayış"/toplum yararı vurgusu yaparak tartışırken, adeta savunu durumundayken, Yönetmelik alanı dağıtıp daha bir gerilere çekmek istemektedir. Ama hemen belirtelim ki; sağlığın ya da eğitimin özelleştirilmesi, işveren tarafından hizmet verilebilir hale getirilmesi, sağlığı ve eğitimi toplum yararı/"kamusal alan" çerçevesinden çıkartmaz, hak ve gereksinim olmanın dışına taşımaz. Bu nedenle "kamusallığı" toplum yararına tercüme eden yanımla kamu kurumlarının, devletin, hükümetin, bakanlıkların anlayışı ile bizim anlayışımız arasındaki makastan doğan çatışkılar üzerinden Yönetmelik'e bakış tarzımız, alandaki duruş, pozisyon alışı halimizi de belirliyor. Demokratik mesleki kitle örgütü zenginliğimizle sadece kamu kurumları dışında kalan örgüt(ler) olarak değil, aynı zamanda resmi ideolojiden etkilenmeyen, ona eklenmeyen ayrıksı yanımla da konumlanıyoruz. Mevcut sistem içerisinde işçi sağlığı alanının mekanizmalar yaratılarak çözüm aranmasının yeterli olmayacağını ve bu mekanizmaların verili nesnel durumun var oluşunu pozitiften zorlayabileceğini, ama esas çözümün ; üretimin planlanmasının inisiyatifinin işçi sınıfının elinde olmadan gerçekleştirilemeyeceğinin bilincinde olarak, tartışma ve paylaşımlarımızı bugünden yarımlara taşımak istiyoruz.

Verili durumda yapmaya çalıştığımız; koruyucu, geliştirici ve birinci basamak tedavi edici sağlık hizmetlerinin işçiye ulaşımı için, işyerlerinde ekip hizmeti anlayışıyla İSİG Merkezleri'nin işçi yararına düzenlenmesini zorlamaktır. Düşüncelerimizin ve bizlerin tarihin aktığı yönde olmadığını biliyoruz. Ama Yönetmelik, İSİG hizmetlerinin sistem içerisine sıkıştırılmış bu haline bile tahammül edemeyen, işveren ve onun koruyup-kollayıcısı olan, hükümet/bakanlık imzasını taşıyor.

Yazıyı hazırlarken, ne yazık ki bizim eleştirilerimizi doğrulayan, bir iş kazası/iş cinayeti haberi hepimizi sarstı: Bursa Devecikonağı'ndaki maden ocağında grizu

patlaması ve 19 işçinin ölümü... Evet! Bu iş cinayeti haberi devletin el çektiği, kendini çepere aldığı özel işletmeden geldi. Özellikle 1980'li yılların sonunda, kamu madenciliğinin küçültülerek yerini taşeronlaştırma/özelleştirmelere bırakan ve iş güvenliğinin daha kuruluşunda yetersiz olduğu, işçi sağlığının değil karın ön plana çıktığı, kamu denetiminin yeterli-etkin bir biçimde yapılmadığı (üstelik de tüm uyarılara ve devlete/"kamu"ya görevleri hatırlatılmasına rağmen) yüksek riskli, kuralsız ve denetimsiz çalışmanın egemen olduğu bir çalışma ortamı... TMMOB-MMO tarafından ocak 2009'da Çalışma Bakanlığı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na teslim edilen, "çok riskli" vurgusunun da yapıldığı rapor olduğu halde, kendini kenara çeken devlet/hükümet/ilgili bakanlıklar gerekeni yapmamış. Sonuç: 19 işçinin ölümü ve iki mühendisin "günah keçisi" ilan edilerek gözaltına alınması. İşte devletin/ hükümetin/ "kamunun" asli görevinden, sorumluluk alanından çekilmesi, emeği sermayeye teslim etmesi ve ardından gelen iş cinayetleri ve "görünmeyen" meslek hastalıkları. Eleştirdiğimiz ve düzeltilmesini istediğimiz ise; Yönetmelik'te İSİG hizmetlerinin işletme-sermaye mantığıyla özel sektöre, taşeronlara teslim edilmesinin yanlışlığı.

TMMOB-MMO tarafından düzenlenen "çok riskli" raporuna rağmen faaliyetine devam etmesine "izin verilen" bu ve buna benzer işyerlerinde, sorumluluk/görev tanımı Yönetmelik'te yapılan, ama yetkisi olmayan işyeri hekimi ile iş güvenliği uzmanı ne yapacak? Asli görevini yerine getirmeyen "kamu"ya rağmen bir şeyler yapmak mümkün mü? O zaman tartışmamız daha bir boyutlanıyor: Kamusal alanda "kamusal anlayış"ı sorgulamak. Sınıflı toplumlarda bir üst yapı kurumu olarak kamu organizasyonlarının (devlet, hükümet, bakanlıklar...) sermayenin sözcüsü, ortak kardeşi olduğunu biliyoruz ve bunu dünya da 1970'ler, Türkiye'de 1980-1990'lardan doğru hatırlamıştık. Aralarında soykütüsel bir bağ olan bu kardeşlerin ekonomi-politik tercihlerinin İSİG alanına tercümesi; iş kazaları ve meslek hastalıklarına rağmen kar-daha fazla kardır. Bu bağlamda, İSİG alanına yönelik eleştiri ve taleplerimiz politik, siyasi olarak iktidara (sermaye-devlet) çarpmadan edemiyor.

Eğitim Materyalinin İdeolojik Okunması

Yönetmelik ve diğer mevzuat tartışmalarını ilgili alanın daraltılmış tartışmalarından/sorgulamalarından kurtarırsak, esas tartışmış, esasa ilişkin çıkarımlarda bulunmuş oluruz. Esası gizlemek, bizleri esastan uzaklaştırmak için eğitimlerin özelleştirilmesini, kamusal anlayıştan kurtulmasını Yönetmelik'e koymaktan geri durmayan Çalışma Bakanlığı; ideolojik, kültürel görme biçimlerimizle oynamak istiyor. Çünkü konumuzun arkasında küresel bir tahakküm hikayesi vardır.

Dünyada ve Türkiye'deki ekonomi-politik tercihlerden doğru gelen değişim ile dönüşümün alanımızdaki yansımaları; işçinin sağlıklı olma ortamını tahrip etmek, işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı istihdamını, ücretlendirilmesini, örgütlenmesini sermaye-devlet mantığına bağlamaktır. Ama tahribatın ve değişimin

bununla da sınırlı kalmayacağını Yönetmelik'te görüyoruz. İSİG'nin en önemli bileşenlerinden biri de eğitim: İşyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı ve elbette ki bu "beyaz yakalılar" üzerinden "mavi yakalılar"ın eğitimi.

Birlikte ve "eşit" koşullarda yaşayanlar arasındaki karşılıklı eğitimi/kültür paylaşımını kabul etmek, istemek, buna karşılık sınıflı toplumlarda işveren mantığıyla verilen/verilecek olan eğitimleri reddetmek emekten yana olanların göreviyken; adaletsiz toplumlarda, "hak ediş" temelinde işçiye/emekçiye "kendi sözünü doğurtma sanatı" eğitimlerimizin esasını oluşturmaktadır. Oysa ki, anlamlı bir eğitim/kültür paylaşımında bulunmaya doğası müsait olmayan Çalışma Bakanlığı'nın kurmaya çalıştığı, yolunu açtığı "özel eğitim kurumları"nın ve onların eğitim modellerini, müfredatlarını kabul etmek, yarın onlara dönüşme tehlikesini içinde barındırmaktadır. Sınavlar üzerinden eğitimleri denetleyeceğini söyleyen/yazan Bakanlık, aslında bütün disiplin aygıtları içinde en sık başvurulan yöntemin sınav olduğunu da bilmektedir. Çünkü "sınav, insanları gözetim altında tutmayı sağlayan, hiyerarşiyle onları standartlaştırmaya yarayan, bir nevi ceza tekniklerinin bir araya getirilmesidir... Onun varlığında, gücün yüceliğiyle... kuvvet gösterisiyle gerçeğin ortaya konması bir araya gelir. Disiplin yöntemlerinin can damarı olan sınav, birbiriyle bağıntılı iki gerçeği açığa çıkarır: Nesne olarak görülenlerin köleleşmesi ve köle haline getirilenlerin nesneleşmesi, kendi değerini sınavla belirlemek 'derebeyine teslim olma'yı itiraf etmekten başka bir anlam taşımaz." (Baker, 2006).

Hizmetin ve de eğitimlerin Yönetmelik ile özel firmalara açılması bilimin, tıbbın, mühendisliğin şirket mantığı altında örgütlenmesidir. Burada kurgulanan; eğitimle işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı ve bunlar üzerinden (beyaz yakalıdan mavi yakalıya doğru) sınıfın mevcut olduğu yerden daha ileriye gitmesine izin vermeyecek olmasına dair o "bilinçsiz farkındalık"la ilgilidir. Çünkü nede olsa bu "bilinçsizler" yüzleştikleri ekonomik ve ideolojik koşullarda gerilimlere verdikleri tepki ile sömürgeci anlayışını-kurgusunu zaman zaman delmektedir. O halde şimdi "evcilleştirme" zamanıdır. Bu nedenle TTB'nin eğitimlerde sisteme karşı, sınıf, ideoloji çerçevesinde dil bazında verdiği direnişe tahammülsüzlük Yönetmelik'te yazılıma geçerken; İşverenlerin, "sanayicilerin ve kamu bürokratlarının eğitimleri daha 'verimli' hale getirmekteki amacı; ekonominin, ideolojinin ve iş gücü gerekliliklerinin karşılanmasıdır." (Apple, 2006).

Eğitimler, ekonomik ve meşruiyet krizi çekildiği dönemlerde sermaye-devlet için daha bir önem arz ederken; işçilerin ve/veya işçileşenlerin içindeki kurumların/işliklerin planlanmasına, işleyişlerine müdahil olmalarını mümkün kılarısa iyidir. Kriz sermaye birikim süreciyle ilişkili olsa da; siyasi ve kültürel/ideolojik boyutu var elbette. Aslında kriz en belirgin haliyle bu üçlemenin kesişme noktasındadır. O halde; Bakanlık tarafından kurgulanan eğitimler işletme odaklı, teknik bilgiler olarak görülmesine rağmen mevzuat içine hapsedme şeklinde sisteme uymayı, eklemelenmeyi dikte edecektir.

Sermaye ve onun önünü açan hükümet ve ilgili bakanlık, eğitim odaklarını ekonomik ihtiyaçlarla uyumlu hale getirmek için; işyeri hekiminin, iş güvenliği uzmanının ve bunlar üzerinden işçinin eğitimlerini "önemsemektedir". Mevcut statükoyu korumak için; işlerin ince yollardan da kontrol altına alınmasına hizmet edecek teknik/işletme odaklı eğitimleri Yönetmelik'e koyarken; "Devlet, iş gücü için ' faydalı' bilgi ve öznelerin üretimi ile kendi iş gücü üzerindeki dizginlerini, ekonominin ileri endüstriyel sektöründe kullanılan teknik/işletme odaklı bilgi ve prosedürleri içerecek şekilde daha sıkılaştırmaya" uğraşmaktadır (Apple, 2006). Bu biçimi ile, eğitimlerin işçiler için bir okul olan işliklerde/fabrikalarda, işçilerin sağlığına rağmen üretim ve kara tahvil edileceğinden/edilmek istendiğinden kuşquamız olmasın. Sermaye ve devletteki, hükümetteki gizli çıkarlar, bilgiyi/eğitimi kültürel bir sermaye biçimine dönüştürürken metalaştırmakta, birikime bir araç haline getirmektedir. "Bir sermaye biçimi olarak teknik/idari bilginin 'dolaşımı' doğrusal olmasa da" (Apple, 2006) Çalışma Bakanlığı'nın kurduğu heyetle, oluşturduğu "gizli" müfredat üzerinden eğitimler nakde dönüştürülecektir.

Disiplinlerin teknik eğitime karşı olduğumuz yanılışına düşmeden; bizimkisi teknik alanın cazibesine yerleşip kalmaya direnmektir, teknik/işletme odaklı eğitimlerle aramızdaki mesafeyi korumaktır, bu nedenle de "göçebe bir söylem"dir (Tomlinson, 1999).

İşyeri hekimleri ile iş güvenliği uzmanlarını ve bunlar üzerinden işçileri bekleyen en büyük tehlike; sermaye mantığı ile eğitimler üzerinden kimliklerin kurulması, kültürel anlamların ve pratiklerin metaya dönüştürülmesinin parçası olmasıdır. Zira "ideoloji metinde/ eğitimde zarif sessizlikler biçiminde yer alır" iken; hem eğitim alan hem de eğitim verecek olan "beyaz yakalı"larla, bunlardan eğitim alacak "mavi yakalı"lar aynı süreçte harmanlanmak isteniyor. Evet, eğitim işi bu kadar önemli. Basit ve yanlış/yetersiz görüneni reddetmemizin yanında, analizimizi birilerinin gitmeye hazır olmadığı, cesaret edemediği veya göremediği alanlara doğru genişletmemizin ihtiyacı var, eğitimin ekonomi-politiğine girmemizin ihtiyacı var. Çünkü piyasa stratejileri üzerinden, pedagoji-müfredat-değerlendirme makinesinin önemli bir unsuru olarak eğitimler ve eğiticiler, işletme/şirket mantığı ile sermaye-devleti bulamacının içine çekilmektedir.

Anlama yeteneğinin özel şirketler/taşeron firmalar üzerinden eğitimlerle "kurumsallaştırılması", işçiyi yavaş yavaş öldürmekten başka bir şey değil iken; İSİG'nin teknik kadrosu üzerinden işçiler "aklı başında" insanlara dönüştürülecek, alanın-eylemin nesnesi olmaktan öteye gidemeyecek, varlığı yalnızca eğitilebilir olduğu sürece bir anlam taşıyacaktır. "Kendisi için var olmak"tan alıkonulmaya çalışılan işçi ile işçi olduğunu her gün daha bir kavraması gereken işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı, kendi sınıfsal/nesnel konumundan uzaklaştırılacaktır. Açık ki; burada bir canlının ve onun sağlıklı, bilinçli kavrama ihtiyacının yadsınması söz konusudur.

Eğitim işini "kendi tasarısını gerçekleştirmek üzere uyguladığı bir yöntem" olarak değerlendiren sermaye-devleti, hükümet ve onun uzantıları; mutlaklık içinde "beyaz ve mavi yakalılar"ın kendilerine bağımlılığını isterken, işçi ve işçileştirmeyi yaşadıklarıyla hissetmesi gereken hekim ile mühendis ise kendini yok etme sürecine girmiş olacaktır. Süreçte kendi sesini dinlemekten alıkonulan, alıkonulmaya çalışılan bu kitle, eğitimi sadece dilbilgisi kuralları içinde pedagojik formasyon tartışmalarında görececek ve eğitim, anlama isteği ile açılan kapıdan içeriye/içimize dalarken bütün bir benliğimize de el koyacaktır. Adeta ters tutulan bir dürbün gibi, işveren mantığı ile verilen eğitimlerde, görmek istediklerimiz bizlerden uzaklaştırılırken, anlamsızlaştırılacaktır da.

"Üretim araçlarının sadece fabrika ve makinelerden ibaret olmadığını, işçileri emekten ayrı bir üretici güç olarak tahakküm altında tutan makineler ve tesislerde kullanılan teknoloji"nin (Apple, 2006) yanında eğitimin de bu işe hizmet ettiğinin vurgusuyla bitirirken; birileriyle yüz yüze geldik. Onları tanıırken, hem de yerimizi tanımlamaya çalıştık. "İnsanların işlerini, patronlarını ve kendilerini kavrayış biçimi, toplumdaki otoritenin temeli"ni (Senet, 2005) de kavramaya hizmet edecektir.

Söz Biterken

- Yönetmelik ve Tebliğ ile işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin ve eğitimlerinin özel firmalarca/taşeronlarca verilebilirliğinin, verilmesinin dayatılması; "maddi olmayan emek" ve/veya "beyaz yakalı" diye tanımlanan/tanımladığımız işyeri hekimi ile iş güvenliği uzmanı hizmetlerinin/eğitimlerinin, zora ve/veya "ikna"ya dayalı sistemin yeniden üretiminde önemli olduğunu ve sermaye ile hükümetin de bunu oldukça önemsendiğini göstermektedir.

- Hükümet, Bakanlık işverenlerle bir olarak düşüncelerini, fikirlerini, eylemlerini işçilerin, işyeri hekimlerinin ve iş güvenliği uzmanlarının üzerine yığmış, onları baskılamıştır. Alanın asli unsuru olan işçi ve örgütleri-emekten yana olanlar ve örgütleri ile diyalog kuruyorum diye liberal monolog çalışmalarıyla; işçi sağlığını işçinin yerine düşünmüş (!) ve de onları edilgen kılarak sisteme eklemek istemiştir. Mevzuat hazırlayanlar, iktidarda olmanın gücüyle susturdıkları/susturmaya çalıştıkları sesleri/en yüce değeri/emeği unutmuştur. Oysa ki diyalog da insanların birbiri üzerine egemenliği değil, diyalogcuların dünya üzerindeki egemenliği içkindir (Freire, 2008).

- Bu alanda gerçek diyalogu biz bu sayfalarda yapmak isterken; diyalogu, gerçekliği deşifre eden idrak edimi için olmazsa olmaz koşul olarak gördük. Ve sistem içinde olmanın farkındalığı ile sınırların belirleyiciliği ve özgürlükler arasındaki diyalektik bir ilişkiyle var olacak olan "beyaz ve mavi yakalı"ların yapması gereken ise; verileni edilgen kabul etmek yerine yadsımaya ve aşmaya yönelmek, bilinçli etkinlikte bulunmaktır. Dayatıcılar şunu da bilmelidir; insanlar bilinçlerinin gömülü olduğu halden

doğrulup çıkarlar ve gerçekliğe, ortaya çıkarıldığı yerde müdahale etme yeteneğini kazanırlar (Freire, 2008).

- Nesnellüğün, alanın tüm pozitif dinamiklerini ortak kavrayışa doğru götüreceği, adeta bir metafor gibi; "beyaz ve mavi yakalı"ların ayrı olduklarında sahip olmadıkları anlamı, birbiriyle ilişkide kazanacaklarının inancıyla, sermaye-devletine, hükümete ve uzantılarına karşı verebilecekleri tek yanıtın, onun koşullarının dışında bir yanıt olduğunu görmeleri ve göstermeleridir.

- Yazımızın, teorinin direnme ve karşı hegemonya çalışması için var olan yahut mümkün olan alanları görünür hale getirmekte katkı sunacağı inancıyla... "Siyasal bir çarpışmada zafer ve yenilginin bir doğruluk ve geçerlik sorunu olduğunu da hatırlayalım." (O'Neill, 2001).

KAYNAKLAR

Apple, M.W., (2006), "Eğitim ve İktidar", Kalkedon Yayınları, İstanbul, Sayfa:164.

Baker, C., (2006), "Zorunlu Eğitime Hayır", Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Sayfa:44-45.

Çelik, A., 31 Aralık 2009, "Tekel İşçisinin İdeolojisi", Birgün Gazetesi.

Çulhaoğlu, M., (2008), "Sağlık ve Sosyal Güvenlikteki Daralma Ne Getirecek?", Toplum Hekim, TTB Yayını, 20(6): 406-407.

Freire, P., (2008), "Ezilenlerin Pedagojisi", Ayrıntı Yayınları, Sayfa:61-67.

Naıçacı, E., (2003), "İşçi Sağlığı Üretim İlişkilerinin Ürünüdür", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, TTB Yayını, 15:12.

Odman, A. (2008), Toplum Hekim, TTB Yayını, Cilt:23, Sayı:4, Sayfa:286.

O'Neill, J., (2001), "Piyasa", Ayrıntı Yayınları, Sayfa:39.

Özdemir, A.M. (2008), "Belirsizliğin Düzenleyici Etkisi: Taşeronluk Müessesesi Üzerine Saptamalar", Toplum Hekim, TTB Yayını, Cilt:23, Sayı:4, Sayfa: 263-268.

Özdemir, Y., 12 Kasım 2009, "Berlin Duvarı ve Domino Taşları", Evrensel Gazetesi.

Pala, K. (2010) "Sağlık Reformları ve İşyeri Hekimliği Neler Oluyor", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, TTB Yayını, Sayı: 34: Sayfa: 16

Resmi Gazete, 15.08.2009, Sayı:27320, "İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimleri ile Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri Hakkında Yönetmelik", İkinci ve Üçüncü Bölüm.

Sennett, R. (2005), "Otorite", Ayrıntı Yayınları, Sayfa:116.

Tomlinson, J. (1999), "Kültürel Emperyalizm", Ayrıntı Yayınları, Sayfa: 59.